

Maciej NOWAK:

*„Institutul de Teatru din Varșovia
a apărut datorită unei minuni,
dar el este o minune permanentă”*

Maciej Nowak este din 1983 critic de teatru și animator al vieții culturale poloneze. De formație istoric de artă, a înființat și redactat săptămânalul *Goniec Teatralny* (1990–1992), mensualul *Ruch Teatralny* (1993–2005) și portalul *e-teatr.pl* (din 2003). Între 1997 și 2000, a fost șeful departamentului de cultură al cotidianului *Gazeta Wyborcza*, iar între 2000 și 2006 – directorul general și artistic al Teatrului *Wybrzeże* din Gdańsk. În 2003 a creat Institutul Teatral „Zbigniew Raszewski” din Varșovia, organism non-profit susținut de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național din Polonia, dedicat memoriei, actualității, cercetării și educației în domeniul artelor spectacolului.

Ce se știe mai puțin despre Maciej Nowak? Este de 15 ani și un pasionat critic de artă... culinară.

Interviul ce urmează reprezintă, admit, o pledoarie pro domo, însă „pentru o casă” care nu există încă. Dacă ar exista, ea s-ar numi cu necesitate și fără emfază Centrul Național de Documentare Teatrală și ar da sens unei vieți artistice remarcabile, dar, din păcate, extrem de volatile. Oamenii de teatru cehi sau unguri au astfel de repere de câteva decenii, polonezii doar de puțină vreme. Atât de puțină, încât frizează miracolul, după cum bine o spune și directorul instituției în cauză. Iată de ce ni s-a părut absolut vital să-l descoasem pe domnul Maciej Nowak pentru a înțelege mai bine cum se face că la alții se vrea și se poate, pe când la noi (până acum) încă nu.

Andreea Dumitru: *Domnule Nowak, nu e întâmplător că interviul nostru are loc imediat după spectacolul Călătorie la Buenos Aires. Monodrama surorilor Muskała e povestea unei femei în vârstă care își pierde, lent și ireversibil, memoria. Vă ocupați de câțiva ani de buna administrare a memoriei teatrului polonez ca director al Institutului „Zbigniew Raszewski” din Varșovia. Era într-adevăr urgentă, în Polonia anului 2003, înființarea acestui organism?*

Maciej Nowak: Consider că a fost o obligație. Pretextul ne-a fost oferit de situația foarte dificilă în care se afla Asociația Oamenilor de Teatru Polonezi, care s-a ocupat de-a lungul timpului și de arhivarea materialelor teatrale. Faptul că alte țări – în care teatrul nu a avut o poziție la fel de puternic consolidată și nu a jucat un rol atât de însemnat ca în Polonia – aveau un institut de teatru, în vreme ce noi nu, era o rușine. Practic, am profitat de situația Asociației ca să ne plătim această datorie față de teatrul polonez.

În urmă cu șase sau șapte ani, un grup de oameni de teatru (istorici, critici, dar și creatori) din care făceam și eu parte, s-a întâlnit cu ministrul Culturii pentru a discuta problema înființării Institutului de Teatru, dar atunci nimeni n-a crezut că acest lucru va fi posibil. Toată lumea spunea: nu trăim în vremuri care să ne permită deschiderea unei instituții bugetare pentru cultură, trăim în vremurile închiderii acestor instituții. La noi există însă o zicală: dacă ne bagă la zdup, înseamnă că trebuie să și ieșim de acolo. Cu alte cuvinte, dacă problema a apărut, înseamnă că trebuia rezolvată.

Funcționăm deja de cinci ani și cel mai important este faptul că înlesnim colaborarea dintre critici, cercetători și creatori. Am încercat de la bun început să eliminăm bariera ridicată de-a lungul anilor: de o parte, teoreticienii, de cealaltă, practicienii. Teatrul este preocuparea noastră comună. Avem o importantă secție de documentare, secție care furnizează și informația electronică pentru portalul www.e-teatr.pl. Dispunem de cea mai mare bibliotecă teatrală din Polonia. Am amenajat în acest spațiu un perete întreg cu rafturi pentru cele peste 10.000 de piese de teatru disponibile, astfel încât regizorii le pot consulta la fața locului, fără a mai căuta în fișiere, cataloage. Avem însă și o librărie, unică în țară, unde se găsesc toate edițiile și publicațiile naționale de specialitate. În plus, Institutul mai are o cafenea, frecventată de oamenii de teatru.

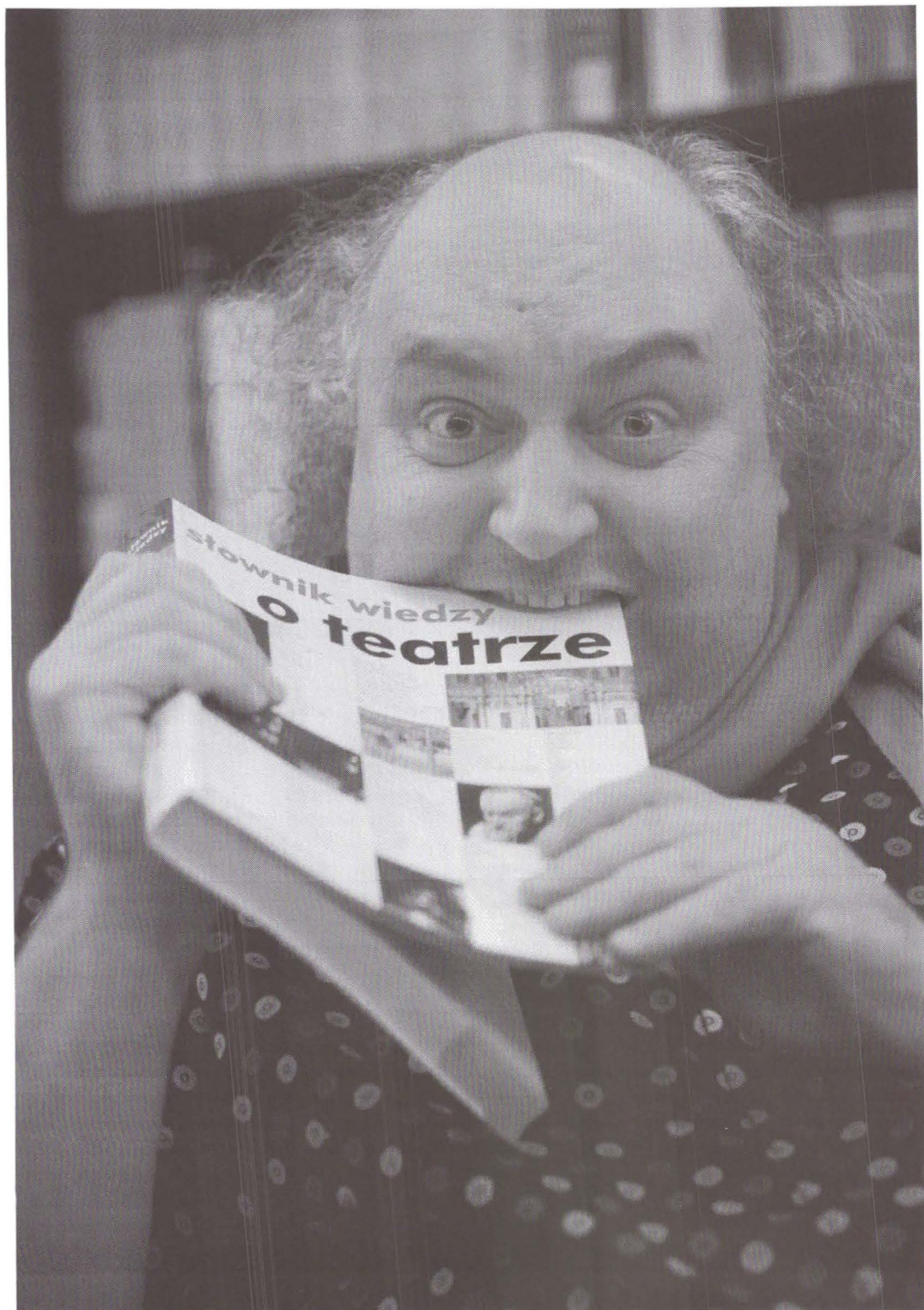
În momentul de față, terminăm construcția unei săli, care nu ne va servi însă direct pe noi – pentru că nu vrem să intrăm în concurență cu teatrele, ci dimpotrivă, să constituim o platformă de colaborare cu ele. Acest spațiu va fi în folosul a două tipuri de activitate pentru care vom primi finanțări, deși nu foarte mari. Pe de o parte, va funcționa ca un laborator de teatru pentru creatorii care vor să-și prezinte ideile, să pregătească un studiu, să experimenteze, fără a avea obligația realizării unei premiere. Aceasta va trebui să aibă loc pe scena unui teatru.

Al doilea tip de activitate va fi de natură pedagogică și se va baza pe conferințe și prelegeri, întrucât ne dorim ca teatrul să fie privit și ca un mod de cunoaștere a lumii. Pentru anul viitor, de exemplu, unul dintre cei mai talentați regizori polonezi afirmați după 2000, Michał Zadara, pregătește o prelegere despre viitorul teatrului. Vom continua cu diferite studii asupra dramaturgiei, atât poloneze cât și străine, în format de ateliere.

Am editat până acum două broșuri, una despre regizori (de la clasicii Jerzy Jarocki, Krystian Lupa ori mai recent consacrații Krzysztof Warlikowski, Grzegorz Jarzyna, Jan Klata, la tinerii lupi Michał Zadara, Monika Pęcikiewicz și Michał Borczuch) și o alta despre teatrul alternativ din Polonia. Aceste materiale sunt disponibile, de altfel, și la Institutul Polonez din București. Avem în pregătire broșuri despre noua dramaturgie și dansul contemporan.

Edităm, de asemenea, buletine, în limbile engleză și rusă, ce descriu evenimentele cele mai importante care au avut loc pe parcursul unei luni.

De un an, dezvoltăm un proiect care ni se pare foarte amuzant, și anume, televiziunea teatrală pe internet (www.e-teatr.tv). Ideea s-a născut tot ca urmare a unor supărări. Pentru că televiziunea publică poloneză se ocupă numai de chestiuni comerciale și nu se mai interesează de artă, noi am cumpărat aparatura necesară și pregătim acum programe despre cele mai importante evenimente teatrale. Și în fiecare zi prezentăm un material nou pe această pagină web.

A.D.: *Cine face toate aceste lucruri? Câți angajați și colaboratori aveți în prezent?*

M.N.: Colaborăm cu peste o mie de persoane și știu asta pentru că am trimis niște documente la Fisc, dar angajații permanenți, cu normă întreagă, sunt 27, dintre care două persoane lucrează la contabilitate.

În cazul programelor *on-line*, e vorba de oameni tineri interesați de teatru, absolvenți de teatrologie ori studii culturale, pe care îi învățăm cum se face profesia aceasta: cum să fii critic, cum să scrii despre...

Situația de la televiziunea publică este asemănătoare celei din presă: ziarele și revistele poloneze au exclus din pagina lor de cultură cronică de specialitate. De aceea, prezentând acestor oameni tineri forme noi de jurnalism, îi încurajăm să scrie materiale despre teatru. Practic, acești jurnaliști teatrali în devenire au format o mișcare destul de consolidată, care se numește „Noua putere critică”. Platforma de desfășurare a activității lor este tocmai pagina web. Pentru ei organizăm ateliere, îi trimitem la diferite festivaluri. Încercăm să găsim în fiecare oraș care are un mediu teatral oameni interesați să colaboreze cu noi.

O să vă spun o anecdotă despre cum s-a născut ideea acestei *Noi puteri critice*. În Polonia, mai ales în Varșovia, câștigă tot mai mult teren demonstrația bicicliștilor pentru propriul „spațiu vital”. O dată pe lună, într-o zi de vineri, în jur de 20 000 de bicicliști traversează orașul. Acțiunea are și un nume, iar ei sunt îmbrăcați special, poartă niște veste pe care e scris: „Masa critică varșoviană”. Mă aflu odată într-un autobuz care a trebuit să staționeze mai mult de-o oră, pentru că drumul era blocat de bicicliști. Privindu-i însă pe acești oameni, văzând atâta energie pozitivă, mi-a trecut toată furia. M-am întrebat atunci, oare de ce nu s-ar putea provoca o astfel de energie și în mediul teatral, în rândul oamenilor tineri?

A.D.: Pentru inițiativele pe care le enumerați e nevoie, presupun, și de o finanțare serioasă. De unde ați obținut bani la început, cine vă subvenționează acum?

M.N.: Institutul de Teatru a apărut datorită unei minuni, dar el este, într-un fel, o minune permanentă! Când m-am dus prima dată cu acest proiect la ministrul culturii, mi-am dat seama că ministrul aștepta așa ceva. Spre norocul nostru, cam de șase sau șapte ani, în această funcție se află oameni care nu numai că au influență puternică în cadrul partidelor din care provin, dar sunt și persoane cu mintea deschisă. Am avut un ministru din partea partidului de stânga, pe domnul Waldemar Dombrowski, căruia i-a urmat un ministru de dreapta, domnul Kazimierz Ujazdowski, iar acum se află în funcție liberalul Bogdan Zdrojewski. De ce spun că este o minune? Cu toate că între partidele lor nu există înțelegere, fiecare dintre cei trei miniștri a cultivat ideea Institutului teatral și a avut grijă de dezvoltarea lui.

E un fapt interesant că, abia după anul 2000, cultura și-a găsit locul în afara luptei partidelor politice! În anii '90 am auzit tot timpul: trebuie să căutați sponsori, trebuie să găsiți singuri banii, trebuie să tăiem orice activitate culturală. Și abia începând cu anii 2000, guvernul și-a dat seama că valoarea culturii poate fi un motiv de mândrie, dar că acest lucru presupune mecenat din partea statului. Am observat apoi că, de-a lungul ultimilor ani, în cadrul Ministerului Culturii au început să apară tot felul de instrumente financiare din ce în ce mai rafinate, mai performante. Nu ascund că profităm de aceste instrumente. Dar nu ascund nici faptul că noi, ca institut teatral, realizăm unele dintre directivele ministrului privind politicile culturale ale țării. La cererea lui, am finanțat o activitate teatrală pentru tineret (atelier și spectacole) pe care am numit-o „Vara teatrală”, și în felul acesta teatrele nu se închideau peste vară. Avem un nou proiect pe îl vom introduce în 2009: vom călători cu spectacole prin toată Polonia, pentru ca teatrul să ajungă la public în orice colț al țării.

A.D.: *Ce fel de texte propuneți și cine va monta aceste spectacole?*

M.N.: Aceste programe nu sunt oferite în formate închise, în care cineva ia hotărâri și alții le execută. Oricine are un proiect care stă în picioare poate să ceară finanțare în cadrul lor. Cum ne imaginăm că va decurge inițiativa voiajelor teatrale? În prima etapă, eliminatorie, vom aștepta propuneri de proiecte artistice din partea teatrelor, după care va urma etapa de finanțare parțială a acestor călătorii prin Polonia.

A.D.: *Prin urmare, acum funcționați doar cu subvenții din partea Statului?*

M.N.: Nu numai. Firește că banii primiți de la minister sunt cei de bază. Dar pregătim și proiecte cu caracter internațional pentru care avem acces la fonduri din partea Uniunii Europene. Colaborăm și cu administrația locală, cu primăria orașului Varșovia, care ne acordă sume mari pentru organizarea celui mai important festival al teatrelor din Polonia, „Warszawskie Spotkania Teatralne” (Întâlnirile Teatrale Varșoviene). Pentru anumite proiecte primim bani și de la Ministerul de Externe sau de la cel al Educației Naționale. Un singur lucru nu accept să fac: niciodată nu iau bani de la sponsori.

A.D.: *E un principiu personal?*

M.N.: E ceea ce cred că trebuie să fac ca să nu fiu tras pe sfoară de gusturile acestor sponsori. Este, dacă vreți, decizia mea politică. Pentru că eu consider că nimeni altcineva decât Statul, indiferent dacă e un organ superior sau administrația locală, este responsabil pentru starea culturii. Și acum poate o să fiu mai puțin politic, dar în Polonia se spune că dacă o fată tânără își găsește un sponsor mai în vârstă...

Adevărul e că ce facem noi acum reprezintă o reacție la nenorocirii ani '90, anii furiei, ai unui capitalism sălbatic venit nu se știe de unde, care practic ne dicta și ne spunea că banii pot rezolva orice. Atunci au fost niște proiecte incredibile de a distruge cultura: să vindem teatrele unor întreprinzători, să le privatizăm... Firește că nu a ieșit nimic din toate astea. Astăzi, când deja am depășit acest duh rău al sponsorului, au început să apară în Polonia, de 2–3 ani, și teatrele particulare. Cu o diferență esențială. Acum, artiștii hotărăsc că vor să facă altceva și înființează aceste teatre. E un procedeu firesc, dar nu poate să substituie în niciun caz existența teatrelor de stat.

A.D.: *Spațiul pe care l-ați primit de la Ministerul Culturii a fost suficient de generos pentru a susține toate activitățile Institutului?*

M.N.: Împreună cu ministrul, am căutat și am găsit chiar în centrul Varșoviei, într-o zonă foarte frumoasă, lângă parcul și palatul Lazienki, o clădire, nici foarte mică, nici foarte mare, care ne-a fost cedată pentru o perioadă de 30 de ani. S-au făcut reparații capitale, implicând bani mulți, dar, în perspectivă, căutăm să ne extindem.

A.D.: *Toate aceste facilități v-au fost oferite de ministrul de stânga?*

M.N.: El ne-a dat clădirea, dar cel liberal nu ne pune nicio piedică. Dimpotrivă, îl interesează dezvoltarea institutului.

A.D.: *Pentru înființarea unui organism similar în România gășirea spațiului ar fi principala piedică. Ar presupune un slalom pe o piață imobiliară feroce...*

M.N.: Am reușit să mă plimb puțin prin București și sunt convins că există o mulțime de locuri superbe care ar merita să fie preluate pentru un institut de teatru.

A.D.: *Numele Institutului pe care îl conduceți este dat de un mare istoric al teatrului polonez, Zbigniew Raszewski. De ce ați ținut să aveți o figură tutelară?*

M.N.: Într-adevăr, ideea îmi aparține, pentru că eu mă consider elevul profesorului Zbigniew Raszewski și mă simt obligat față de mentorul meu. Am intrat în teatru datorită lui, el m-a acaparat. Studiam istoria teatrului și, în anul I, citeam pe ascuns antologia dramaturgiei medievale poloneze. Cineva a văzut și „m-a pârât” profesorului, care pe atunci preda la Universitate. Acesta m-a chemat și mi-a spus: tu vei fi un istoric de artă și vei avea următoarele obligații față de teatru. Îi sunt

extrem de îndatorat și cred că trebuie să fac, la rândul meu, ce a făcut profesorul Zbigniew Raszewski cu mine. Trebuie să-i încurajez pe tineri, să nu încetez să-i inițiez în meserie și să le dau șansa să se afirme.

A.D.: *Ați condus departamentul de cultură al celui mai important cotidian polonez, ați fost director de teatru. Erați ancorat în actualitatea culturală, dar ați ajuns să vă ocupați de memoria lui. Cum ați făcut această trecere?*

M.N.: De fapt, eu am început cu istoria teatrului, și pentru mine această experiență, de a intra de pe poziția unui teoretician în funcția unui director de teatru, a fost cu totul inedită. Eram un domn foarte deștept, care știa foarte multe despre teatru, dar din exterior, și când m-am trezit dintr-o dată în interior, teoriile mele s-au dărâmat. Acum, când îndeplinesc funcția de director al Institutului, având cele două experiențe, cred că pot găsi o platformă comună și o privire echilibrată și asupra teoriei și asupra practicii. Eu consider că dacă vorbim despre arte, această divizare între critici și practicieni este cu totul anacronică. Viitorul în artă aparține celor care sunt și deștepți, dar și talentați!

A.D.: *Sunt deja cinci ani de când există Institutul. Credeți că înființarea lui a schimbat ceva în viața teatrală poloneză și în felul cum e privită peste hotare?*

M.N.: Firește că acum am curajul să răspund la această întrebare, pentru că sunt departe de țara mea. Totuși, sunt absolut convins că au fost schimbări majore, că am provocat un ferment, o răzvrătire clară. De pildă, organizăm de câțiva ani un festival anual dedicat unui regizor tânăr. Prima ediție a iscat un scandal monstruos în mediul nostru teatral. Toți au fost revoltați, cu ce drept am organizat noi pentru un mucos, care nu are habar de nimic, acest festival, în loc să-l dedicăm unui artist consacrat? Dar s-a întâmplat un lucru foarte semnificativ: după trei ediții, laureații noștri au devenit personaje marcante în viața teatrală, și nu doar în Polonia. Atunci când Jan Klata s-a bucurat de un întreg festival dedicat creațiilor sale, directorul Teatrului Național a părăsit sala, trântind ușile. Țsta a fost succesul meu. A doua ediție a fost organizată pentru Maja Kleczewska. Cea de anul trecut – pentru Michał Zadara.

Am vorbit despre regizori, dar și în sfera teoretică am schimbat lucruri. Am elaborat un program de conferințe despre teatru din perspectiva *gender*: teatrul în perspectiva feministă, gay și noile formule ale familiei. Nu putem uita că Polonia este o țară catolică, ceea ce nu întotdeauna ne place foarte mult. Ne orientăm însă și spre aceste subiecte, așa încât am organizat un ciclu de conferințe despre teatru din perspectivă teologică. Am găsit persoane extraordinar de bine pregătite în rândul clerului, cărora le-am pus întrebarea: Dumnezeu merge la teatru? Și care credeți că a fost răspunsul? Acești oameni tineri, teologi care gândesc modern, răspund afirmativ. Ce m-a șocat și a fost pentru mine o explicație formidabilă, este că, la un moment dat, unul dintre ei mi-a adus aminte de un adevăr pe care îl uitasem: Hristos a coborât în iad. Aceasta este, în fond, experiența noastră, a tuturor creștinilor: coborând în iad, găsim în noi puterea să ieșim de acolo mult mai puternici și mai sănătoși. În cadrul bisericii catolice au loc, după cum se știe, învățături (*recolecții*) mai ales în perioada postului care îl pregătește pe creștin pentru Patimile Mântuitorului. Urmând acest model, noi am inițiat un fel de recolecții teatrale, care au provocat proteste din partea preoților catolici ce gândesc mai închistat. Eu consider însă că această confruntare a mișcat gândirea teatrală și teologică deopotrivă și ne-a arătat că astăzi merită să fii deschis spre orice.

Interviu realizat prin e-mail între doamna Jadwiga MIHAJ